

تحلیل فضایی عملکرد مدیریت دهیاری‌ها در فرآیند توسعه روستایی

(مورد: دهستان‌های شهرستان عنبرآباد در استان کرمان)

محمود فال سلیمان^{۱*}، جواد میکانیکی^۲، مهشاد اقداری^۳

۱. دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه بیرجند

۲. دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه بیرجند

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا، دانشگاه بیرجند

(دریافت: ۱۳۹۷/۷/۱۸ پذیرش: ۱۳۹۸/۴/۹)

Spatial Analysis of the Performance of Rural Managers (Dehyars) in the Rural Development Process (Case Study: Rural Districts of Anbar Abad, Kerman Province)

Mahmood FalSolayman^{*1}, Javad Mikaniki², Mahshad Eghtedari³Aref Zahirnejad¹, Hashem Dadashpoor²

1. Associate Professor of Geography and Rural Planning, University of Birjand

2. Associate Professor of Geography and Rural Planning, University of Birjand

3. M.A. Student of Geography and Rural Planning, University of Birjand

(Received: 10/Oct/2018

Accepted: 30/Jun/2019)

Abstract

One of the initiatives of the councils act is appointing an executive officer called "Dehyar" in each village. Dehyar is responsible for implementing decisions taken by the Islamic council of the village. Dehyars as the rural managers enjoy much power and resources. They would certainly play an important role in rural development if they have enough motivation and skills. After two decades of implementation, it is necessary to recognize and evaluate the functions of Dehyars in terms of physical-developmental, environmental, social and economic indicators. As a survey, the present study aimed to evaluate the performance of modern rural management in AnbarAbad county. The sample included 40 randomly selected villages and 180 households selected by Cochran formula of 14520 households. The required questionnaires were completed based on existing variances of the research (0.119), population proportion, and household dimension of each village. Data analysis was done using SPSS software and Waspas model. The results of the polls indicated that the effects of Dehyar performance on improving the physical-developmental, environmental, and social conditions of the villages are moderate and it is high for the economic condition. Also, results of the Waspas model indicated that Dehyars of Jihad-abad, Ali-abad, Garmsar and Mardehek villages are ranked from first to fourth, respectively, in terms of having the best performance in compare to the other villages of Anabar-abad city.

Keywords: Rural Development, Rural Management, Evaluation, Dehayari, AnbarAbad County.

چکیده

یکی از ابتکارات قانون شوراهای تعریف یک مقام اجرایی به نام دهیار در هر روستا است، که وظیفه اجرای مصوبات شورای اسلامی روستا را بر عهده دارد. دهیاران به‌عنوان مدیران روستایی و صاحبان منابع و اختیارات در خور توجه، در صورت داشتن انگیزه و مهارت‌های لازم می‌توانند نقش مهمی در توسعه روستایی ایفاکنند. با گذشت حدود دو دهه از فعالیت‌های دهیاری‌ها در کشور لزوم شناخت عملکرد دهیاری‌ها در قالب چهار شاخص کالبدی و عمرانی، زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی گنجانده می‌شود در این پژوهش هدف ارزیابی عملکرد مدیریت نوین روستایی روستاهای شهرستان عنبرآباد می‌باشد. مقاله حاضر حاصل یک پژوهش پیمایشی بوده، که با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی تعداد ۴۰ روستا و با استفاده از فرمول کوکران ۱۸۰ خانوار به‌عنوان حجم جامعه نمونه که به صورت حداکثری مقدار حجم نمونه (14520) به دست آمده بر اساس واریانس متغیرهای موجود در تحقیق (0.119) مشخص و به نسبت جمعیت و بعد خانوار در هر روستا پرسشگری انجام و سپس تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار spss و مدل waspas انجام شد. نتایج نظرسنجی از مردم روستاها نشان داد که تاثیر عملکرد دهیاران بر بهبود وضعیت کالبدی و عمرانی، زیست‌محیطی و اجتماعی در حد متوسط و بر بهبود وضعیت اقتصادی در سطح زیاد ارزیابی شده است. همچنین نتایج مدل (waspas) نشان داد دهیاری جهادآباد، علی‌آباد، گرمسار و مردهک به ترتیب رتبه اول تا چهارم را به لحاظ اولویت‌بندی عملکرد دهیاری‌هایی در بین دهیاری‌های شهرستان عنبرآباد دارا می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: توسعه روستایی، مدیریت روستایی، ارزیابی، دهیاری‌ها، شهرستان عنبرآباد.

*Corresponding Author: Mahmood FalSolayman
E-mail: mfall@birjand.ac.ir

مقدمه

با پیروزی انقلاب سیستم مدیریت روستاهای ایران با تصویب قانون شوراهای اسلامی شهر و روستا، به عهده شوراها گذاشته شد. یکی از ابتکارات این قانون تعریف یک مقام اجرایی به نام دهیار در هر روستا است که وظیفه اجرای مصوبات شورای اسلامی روستا را به عهده دارد. ولی به دلایل مختلف از جمله عدم پیش‌بینی قوانین استخدامی، مالی، تشکیلات و سازمان مناسب دهیاری و نبود منابع درآمدی پایداری در روستاها، عملاً از نظر اجرایی، ایجاد دهیاری‌ها در اغلب روستاها مسکوت باقی ماند، تا اینکه در سال ۱۳۷۷ مجلس به پیشنهاد وزارت کشور قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور را به تصویب رساند (وزارت کشور، ۱۳۷۷: ۲۱۰)

یکی از مباحثی که اینجا مطرح می‌شود بحث عملکرد دهیاری‌ها می‌باشد، که نتایج آن تمامی جوانب توسعه روستایی و از جمله توسعه پایدار روستایی که هدف نهایی هر توسعه‌ای می‌باشد را تحت تأثیر قرار خواهد داد. به‌طور کلی ارزیابی در هر مجموعه‌ای به‌نوبه خود باعث بهبود عملکرد آن مجموعه و بهبود عملکرد مجموعه، منجر به پیشبرد اهداف توسعه خواهد شد. به‌عبارت‌دیگر توسعه در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و محیطی در محیط‌های روستایی زمانی میسر است که عملکرد سازمان‌ها یا دستگاه‌های مرتبط، به‌طور دقیق ارزیابی شده و نقاط ضعف و قدرت مجموعه دست‌اندرکار مشخص گردد و لذا این امر می‌باید مورد توجه دقیق مسئولان قرار گیرد که عملکرد مهم‌ترین مجموعه متولی عمران روستایی در حال حاضر یعنی دهیاری‌ها و دهیاران را چگونه و بر اساس چه شاخص‌هایی مورد ارزیابی قرار دهند تا بتواند جامعه روستایی را به هدف نهایی آن یعنی توسعه روستایی نزدیک‌تر کند. یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های دولت‌ها در کشورهای مختلف دنیا به‌ویژه کشورهای در حال توسعه، توجه به مقوله توسعه و خارج شدن از مدار توسعه نیافتگی بوده است. از آنجایی که در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته، وجود ضعف‌ها و کمبودهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق روستایی اغلب موجب اختلال در روند توسعه ملی این کشورها شده است، بدین لحاظ توسعه روستایی به‌عنوان یکی از بخش‌های اولیه و پایه در توسعه ملی، توجه صاحب‌نظران و اندیشمندان توسعه این کشورها را به خود جلب کرده است.

نگاهی گذرا به تاریخ برنامه‌ریزان توسعه در کشور نشان می‌دهد طی ۷۰ سال گذشته راهبردهای متعددی هم چون راهبرد توسعه کشاورزی، راهبرد نیازهای اساسی، راهبرد توسعه

همه‌جانبه و ... در فرایند توسعه روستایی کشور به محک آزمایش گذارده شده است که اغلب برگرفته از الگوهای غربی بوده است. البته این موضوع به کشور ایران محدود نمی‌شود بلکه سایر کشورها نیز در قاره‌های آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین از این الگوهای توسعه پیروی کرده‌اند به‌طوری که در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ که به «دهه‌های توسعه» معروف شدند، بسیاری از کشورهای آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین در معرض الگوهای تجویزی از سوی غرب به‌خصوص آمریکا قرار گرفتند (مولانا، ۱۳۷۱: ۷۵). امروزه مدیریت روستایی با پارادایم توسعه پایدار روستایی همراه است (بوزرجمهری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۱) توسعه روستایی به معنای اداره و بهره‌برداری صحیح و کارا از منابع پایه، منابع طبیعی، منابع مالی و منابع انسانی روستا به‌منظور دستیابی به الگوی مصرف مناسب و مطلوب و به‌کارگیری امکانات فنی و تشکیلات مناسب که تأمین‌کننده نیاز نسل امروز و نسل‌های آینده می‌باشد، تعریف می‌شود (کوشیار، ۱۳۸۲: ۱۷). همچنین، تصویب قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا و تصویب قانون تجمیع عوارض و اختصاص ۳۰ درصد از عوارض متمرکز به روستاها (ایجاد بستر مناسب برای تشکیل دهیاری در روستاها) سرفصل‌های اصلی تحولاتی است که در این خصوص روی داده است. در روند تحول مدیریت روستایی ایجاد زمینه برای شکل‌گیری دهیاری‌ها و رفع کمبود و وجود سازوکار انجام فعالیت‌های اجرایی در روستا در کنار شوراهای اسلامی روستایی (به‌عنوان مرجع تصمیم‌گیری و نظارت در روستا) و اختصاص بخشی از عواید متمرکز، فصل نوینی را در مدیریت روستایی گشوده است. اینک که از تصویب قانون تأسیس دهیاری‌ها حدود دو دهه می‌گذرد و به پشتوانه این قوانین، مدیریت روستایی به‌طور نسبی قوام گرفته است، ضروری است عملکرد این نهاد مدیریتی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته تا زمینه مناسبی برای افزایش توانمندی‌ها و رفع کاستی‌های آن فراهم گردد.

مهم‌ترین ضرورتی که در انجام تحقیق حاضر وجود دارد این است که بررسی عملکرد دهیاری‌ها در زمینه مدیریت روستایی و توسعه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی روستاها و بررسی میزان موفقیت و عدم موفقیت آن‌ها دارای اهمیت و اولویتی اساسی است، چراکه می‌تواند راهگشای بسیاری از مسائل و مشکلات روستائیان بوده و همچنین با نشان دادن مشکلات و تنگناهای دهیاری‌ها به آن‌ها و همچنین مسئولین مربوطه، گام مهمی در جهت رفع نواقص و مشکلات این نهاد برداشت. البته توسعه یکپارچه روستایی و پیشرفت همه‌جانبه

(Kerr, 1994: 202). بنابراین امروزه سیستم مدیریت روستایی در ایران نیز باید بر پایه منطقه بندی و مطابق با شرایط مناطق و با مشارکت نهادهای مردمی با حمایت های بخش های خصوصی و دولتی انجام بگیرد. در این تحقیق به منظور ارزیابی میزان موفقیت نهاد دهیاری، از چند نمونه شاخص تحت عنوان شاخص های توسعه روستایی برای ارزیابی و شناسایی میزان عملکرد و تاثیرگذاری دهیاری ها که هر یک از این شاخص ها را در جهت توسعه و ایجاد تحول می توان استفاده کرد.

در ابتدا باید گفت که شاخص یک معیاری برای مرور اطلاعات مربوط به یک پدیده خاص برای سنجش آن پدیده می باشد. کاربرد اصلی شاخص ها، ارزیابی شرایط و حساسیت ها، مقایسه بین مکانها و موقعیت ها، ارزیابی شرایط و گرایش ها در ارتباط با اهداف و مقاصد، پیش بینی شرایط و روند آینده. (کهن، ۱۳۷۶: ۱۶).

در یک تقسیم بندی کلی شاخص های توسعه روستایی که در واقع امروزه نشانگر میزان تاثیرگذاری نهادهای مردمی و از جمله دهیاری می باشد، به سه دسته تقسیم بندی می شود که عبارتند از:

شاخص های اجتماعی: شاخص هایی هستند که برآیند آنها حکایت از توسعه و رفاه اجتماعی دارند و در درون جامعه منجر به شکوفایی افراد و همچنین بالندگی نهادهای کوچک و بزرگ می شوند که شامل آموزش و سوادآموزی، کار و ایجاد اشتغال، مشارکت محلی و عمومی، سلامت، توانمندسازی روستاییان است.

شاخص های اقتصادی: شاخص هایی هستند که بیانگر چگونگی و میزان رشد و توسعه ابعاد اقتصادی است که شامل موارد افزایش درآمد و توزیع عادلانه آن، ایجاد تنوع اقتصادی، افزایش کارایی و اثربخشی است.

شاخص های محیطی - کالبدی: شاخص هایی هستند که حفاظت از محیط پیرامونی انسان و افزایش امکانات، تجهیزات را مد نظر داشته، که شامل موارد کنترل مؤثر بر کیفیت آب و خاک روستا، کنترل مؤثر بر دفع فاضلاب و پسماندهای خانگی و گاهاً صنعتی، حفاظت از تنوع زیستی منطقه، کنترل جامعه روستایی و مدیریت آن در زمانهای بحران است (کوشیار، ۱۳۸۲: ۱۹).

مدیریت روستایی در واقع فرآیند سازماندهی و هدایت جامعه و محیط روستایی از طریق شکل دادن به سازمانها و نهادهاست. این سازمان و نهادها، ابزار یا تأمین وسایل هدفهای

روستا از عهده و توان شورا و دهیار خارج است و با توجه به امکانات و اختیاراتی که دارند نمی توانند همه ابعاد توسعه را در روستا پیاده نمایند. به همین دلیل نمی توان انتظار و توقعی بالاتر از حد وظایف و توانشان از آن ها داشت. به هر حال بررسی نقش دهیاری ها در توسعه روستایی دارای ضرورتی اجتناب ناپذیر است چراکه اداره امور عمومی روستا نقش بسیار مهمی در جلوگیری از تخلیه روستاها، ضعف اوضاع کالبدی-فیزیکی و نابودی اماکن عمومی روستا و رشد مهاجرت و به تبع آن شلوغی و ازدحام شهرها خواهد داشت و این خود می تواند زمینه رشد و توسعه شهر و روستا را فراهم سازد.

با توجه به موارد مطروحه، در قبل این تحقیق به دنبال این مساله می باشد که عملکرد دهیاری ها چه تأثیری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، عمرانی و کالبدی و همچنین زیست محیطی مطابق شرح وظایف قانونی دهیاری ها در روستاهای شهرستان عنبرآباد داشته است؟

اساسی ترین عنصر در همه مجموعه های هستی، رهبری و یا هسته ای است که بر باقی اجزاء احاطه دارد و این هسته، حرکت و یا جهت حرکت این اجزاء را مشخص می سازد (تشکری، ۱۳۸۱: ۱۵). روستائیان که یک اجتماع مجزا و مشخص هر جامعه هستند از این قاعده مستثنی نیستند. چرا که در رابطه با رهبری و مدیریت جوامع روستایی نیز روستا همواره ضرورت وجود مدیری منطبق با احوال مختلف و نیازهای متنوع خود را احساس کرده و کسی را طلبیده که برخاسته از بطن جامعه و دارای قدرت رهبری آن جامعه باشد تا همه افراد تحت رهبری خود را در رسیدن به اهداف اصلی یعنی تولید مواد مورد نیاز و تامین امنیت توانا سازد (whyte, 1980: 13). مشارکت مردم در روند توسعه نزد صاحب نظران از چنان اعتباری برخوردار است که اغلب توسعه را معادل مشارکت می دانند. لذا دستیابی به توسعه همه جانبه روستایی، بدون اتخاذ روش هایی که در آن به مشارکت مردمی به عنوان زیر بنا نگریده شود، میسر نمی باشد. (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲: ۸۱). مشارکت در حقیقت اهمی است که انسان های ناتوان را به سوی توانمندی ها هدایت کرده و توانایی های بالقوه آنان را بالفعل می نماید و بر قدرتشان برای بهره گیری از زندگی می افزاید (جهاد سازندگی، ۱۳۶۵: ۲۳). در زمینه مدیریت روستایی آنچه مهم می باشد اثر تفاوت های روستایی و نقش این تفاوت ها در برنامه ریزی توسعه روستایی است. مناطق باید سبک توسعه خاص خود را پایه ریزی کنند و سیستم های جدید مدیریتی، نباید یک روش یکپارچه را در مجموعه روستاها ارائه دهند

نقش دهیاری‌ها: تشکیل دهیاری‌ها در توسعه و بهبود وضعیت عمرانی-کالبدی و اجتماعی-فرهنگی در روستاهای مورد مطالعه موثر بوده است ولی نقش چندانی در توسعه شرایط اقتصادی و زیست محیطی منطقه نداشته‌اند.

شیخی حجت، پریزادی طاهر، ورمزیار بیژن (۱۳۹۲) در مقاله‌ای به بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در روند مدیریت توسعه روستایی در بحث اهمیت دادن دهیار به شاخص‌های چهارگانه شاخص عمرانی بالاترین درجه اهمیت و شاخص اقتصادی کمترین درجه را به خود اختصاص داده است. در بحث تخصص و مهارت دهیاران، شاخص خدماتی بالاترین و شاخص اقتصادی کمترین رتبه را اخذ نموده است.

سربرقی مقدم تکتم، بوزرجمهری خدیجه، قاسمی مریم (۱۳۹۵) در مقاله‌ای به ارزیابی عملکرد دهیاران در فرآیند توسعه پایدار روستایی از دیدگاه روستائیان مورد مطالعه: بخش طرقله شهرستان بینالود به این نتیجه رسیدند که عملکرد دهیاران در هر سه بعد توسعه پایدار (اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی) پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شده است. همچنین میانگین عملکرد دهیار در توسعه پایدار روستایی ۱/۹۳ به دست آمده که در حد ضعیف ارزیابی شده است.

گرونینگر و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله‌ای تحت عنوان "پایداری سازی روستاهای افغانستان تحت محدود مرکزی تأثیر دولت" نتیجه گرفته است که زمین و آب، ناامنی، دسترسی، گرفتن زمین و ناپایداری، درگیری، بی‌زمینی روستایی، مشکلات زیست محیطی و وضعیت اموال مشترک از عوامل مهم در پایداریسازی روستاها است.

رشیدپور و همکاران (۲۰۱۱) در مقاله‌ای به بررسی نقش مدیریت جامعه محلی به عنوان رویکردی مطلوب در کاهش فقر و توسعه پایدار روستایی مناطق روستایی ایران پرداخته‌اند. نتایج مطالعه میدانی آنان با استفاده از روش تحلیل عاملی نشان داد که دو عامل سازماندهی و کنترل مهمترین نقش را در کاهش فقر و توسعه پایدار مناطق روستایی ایران ایفا کرده‌اند.

یاقی (۲۰۰۸) در مقاله‌ای به بررسی و ارزیابی شیوه‌های مطلوب مدیریت محلی در اردن و آمریکا پرداخت. نتایج پژوهش وی با استفاده از آزمون تحلیل واریانس ۲ نشان داد درباره مدیریت مطلوب عقاید متفاوتی دارند و آزمودنیها نسبت به آمریکایی‌ها دیدگاه نسبتاً مثبتی درباره مدیریت محلی دارند.

Mark W. skinner, Alun E. Joseph,

جامعه روستایی هستند، هدف‌هایی که مردم آن را ترسیم می‌کنند و می‌پذیرند (افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۳). مدیریت روستایی شامل سه رکن مردم، دولت و نهادهای عمومی (شوراهای اسلامی و دهیاران) است. در این فرایند با مشارکت مردم و از طریق تشکیلات و سازمانهای روستایی، برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی تدوین و اجرا گردیده و تحت نظارت و ارزشیابی قرار می‌گیرد (بدری، ۱۳۸۶: ۲۳). دفتر مطالعات و برنامه ریزی روستایی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور با همکاری حوزه معاونت امور دهیاریها، نظامنامه ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها را تدوین کرده است. این نظامنامه عملکرد دهیاری‌ها را در قالب دو دسته از شاخص‌ها شامل شاخص‌های عمومی و شاخص‌های اختصاصی مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌دهد. شاخصهای عمومی به منظور سنجش عملکرد دهیاری در راستای شرح وظایف اجتماعی، اقتصادی تعاملات اداری و نحوه مدیریت دهیار و در قالب ۶ شاخص کلی عملکرد شامل، مدیریت راهبردی، اداری و پرسنلی، مالی، تعاملات اجتماعی، جلب کمکهای مردمی و سلامت اداری طراحی گردیده است و شاخصهای اختصاصی نیز به منظور ارزیابی عملکرد دهیاری در بعد توسعه محیطی و کالبدی در قالب ۷ شاخص کلی عملکرد شامل هدایت و دفع آبهای سطحی، بهبود عبور و مرور روستایی ایجاد تاسیسات حفاظتی روستا، بهبود محیط روستایی، ایجاد اماکن و فضاهای ورزشی، فرهنگی و گردشگری، ایجاد تاسیسات و تسهیلات روستایی و خدمات روستایی طراحی گردیده است. (سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، ۱۳۸۸).

مطالعات محققان داخل و خارجی کشور

کوچکیان فرد (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان چالش‌های فراروی روابط شورای اسلامی روستا و دهیاری‌ها به بررسی سابقه بروز و ظهور دهیار و دهیاری‌ها در روستاهای کشور پرداخته و در نهایت، برای موفقیت شورا و دهیارها در عملکرد، پیشنهادها و راه‌حلهایی ارائه کرده است.

ناییجی، مصطفی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه‌ای تحت عنوان نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی مورد مطالعه بخش چمستان شهرستان نور به این نتیجه رسید که تحصیلات بالای دهیاران در پیشبرد اهداف توسعه روستایی و مشارکت روستائیان مؤثر است.

بای، مریم (۱۳۹۱) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان نقش مدیران روستایی در توسعه روستایی با تأکید بر

نظر شاخص‌های مختلف در تکنیک ارزیابی تولید وزنی تجمعی^۱ (WASPAS) قرار گرفت. برای ارزیابی، رتبه‌بندی و تصمیم‌گیری زمانی که گزینه‌های مختلف براساس تعدادی معیار مورد بررسی قرار می‌گیرند سیستم‌های پشتیبانی چندمعیاره به گونه‌ای موفقیت‌آمیز می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند. انتخاب روش‌های MCDM براساس پارامترهای مختلف در تحقیقات مختلفی مورد بحث قرار گرفته است. یکی از پارامترهایی که می‌تواند در انتخاب مدل تصمیم‌گیری مدنظر باشد میزان دقت این مدل‌هاست. ترکیب دو مدل می‌تواند میزان دقت تحلیل را بالا ببرد (Zsvsdskas and et al., 2012, 202). میزان دقت مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه WSM و WPS به خوبی شناخته شده است. این مدلها در مسائل پیچیده تصمیم‌گیری کارایی بالایی داشته و نتایج حاصل از آن دقت بالایی دارد (Simanaviciene et al., 2011, 18). یک مسئله در مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره با m گزینه و n معیار تصمیم‌گیری تعریف می‌شود. W_j معادل اهمیت نسبی معیار و x_{ij} ارزش عملکرد گزینه i برحسب معیار j می‌باشد. اهمیت نسبی گزینه i ، در تابع زیر بعنوان Q_i نشان داده شده که در آن $\bar{x}_{ij}$ بعنوان مقدار نرمالیزه شده معیار j از گزینه i تعریف شده است (Fishburn, 1967; 390-395; Triantaphyllou, 2000, 14):

$$Q_i^{(1)} = \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} \times w_j$$

براساس مدل تولید وزنی (WPM) اهمیت نسبی گزینه i ام به عنوان $Q_i^{(2)}$ نشان داده می‌شود که به صورت تابع زیر تعریف می‌شود (Bridgman, 1992; 32):

$$Q_i^{(2)} = \max \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j}$$

سعی شده معیاری ترکیبی برای تعیین اولویت هر گزینه به کار رود که در آن سهم برابری از (WSM) و (WPM)

(Richard G.kuhn(2003) در مقاله ای به بررسی جلوه-های محلی تغییر اجتماعی و زیست محیطی و نقش در حال حاضر تغییر دولتهای محلی در روند نظارتی در استان ژجیانگ می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد توانایی دولت‌های محلی در ایجاد ارتباط بین سیاست‌های ملی و استانی و اولویت‌های محلی در فرآیندهای توسعه محلی بسزا است. با این حال ارزیابی استقلال در سطوح محلی از دولت هنوز قابل بحث است.

(Umar Kakumba(2010) در مقاله ای به بررسی سیستم عدم تمرکز و ارزیابی مکانیسم‌های مشارکتی حکومت محلی در اوگاندا برای بهبود روند توسعه روستایی است. نتایج نشان دهنده این است که برای رسیدن به اهداف اصلی تمرکز-زدایی و مشارکت در توسعه روستایی نیاز به تقویت نقش جامعه محلی در بسیج منابع است.

(Tolu Lawal(2014) در مقاله ای به شناخت و اهمیت دولت‌های محلی در فرآیند توسعه روستایی می‌پردازد. بررسی‌ها نشان داده است که دولت محلی در پاسخ به چالش‌های تامین زیرساخت‌های روستایی و بهبود آن ضعیف بوده است. هم چنین در مناطقی که تاحدودی زیرساخت‌های روستا بهبود یافته با مشکلات زیست محیطی همراه بوده است که رابطه‌ی معناداری توسعه دارد.

داده ها و روش کار

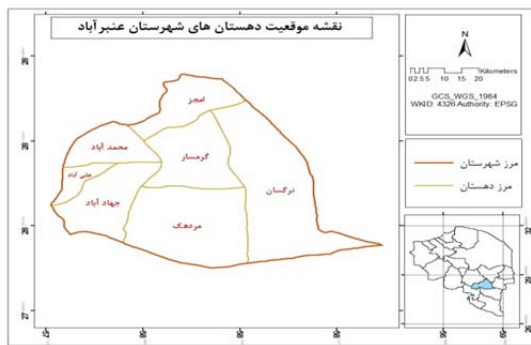
پژوهش حاضر از نوع تحقیق کاربردی و از نظر روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. به منظور گردآوری اطلاعات و داده های مورد نیاز در این پژوهش از روشهای مطالعات کتابخانه ای و اسنادی و مطالعات پیمایشی استفاده شده است این پژوهش به دنبال تحلیل کیفی عملکرددهی‌های شهرستان عنبرآباد از دیدگاه شهروندان در قالب چهار شاخص کالبدی و عمرانی، زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی می باشد که با استفاده از نمونه گیری تصادفی تعداد ۴۰ روستا و با استفاده از فرمول کوکران ۱۸۰ خانوار به عنوان حجم جامعه نمونه که به صورت ماکزیمم مقدار حجم نمونه (14520) به دست آمده بر اساس واریانس متغیرهای موجود در تحقیق (119/). مشخص و به نسبت جمعیت و بعد خانوار در هر روستا پرسشگری انجام و سپس تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم افزار spss و مدل waspas انجام شد.

حاصل امتیازات گردآوری شده که از حاصل جمع هر شاخص در محیط اکسل جمع‌بندی شد و برای هر دهیاری از

1. Weighted Aggregated Sum Product Assessment (WASPAS)

شرح و تفسیر نتایج

شهرستان عنبرآباد با ۴۸۵۶ کیلومتر مربع در جنوب شرق استان کرمان قرار دارد. این شهرستان در سال ۱۳۸۲ پس از جدا شدن دهستان‌های اسماعیلی، گنج‌آباد و حسین‌آباد، با ۱۰ دهستان از شهرستان جیرفت جدا و تبدیل به شهرستان جدیدی به مرکزیت عنبرآباد شده است، در حال حاضر این شهرستان دارای سه شهر به نام عنبرآباد، دوساری و مردهک و دو بخش و هفت دهستان می‌باشد. بر اساس جمعیت سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، شهرستان عنبرآباد دارای ۸۶۰۰۰ نفر جمعیت بود که از این تعداد ۳۷/۵ درصد آنان شهرنشین و ۶۲/۵ درصد آنان روستانشین می‌باشند. برابر با جمعیت سال ۱۳۹۰ شهرستان عنبرآباد، ۴/۵۵ درصد جمعیت استان در این شهرستان ساکن بوده‌اند. (خلاصه طرح تفصیلی شهرستان عنبرآباد، ۱۳۹۱: ۱ و فرمانداری شهرستان عنبرآباد ۱۳۹۴). و تعداد ۹۲ روستا در حال حاضر دارای دهیاری می‌باشند. (بخشدارای شهر عنبرآباد، ۱۳۹۵).

شکل ۱. نقشه موقعیت دهستان‌های شهرستان عنبرآباد در استان کرمان

برای بررسی تأثیر عملکرد دهیاری‌ها در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، عمرانی و کالبدی و همچنین زیست‌محیطی در محدوده مورد مطالعه از آزمون t یک نمونه‌ای استفاده شده که نتایج حاصل در جدول ۱ بیان شده است. در این آزمون فرض‌های H_0 و H_1 به صورت زیر می‌باشد:

$$H_0: \mu=3$$

$$H_1: \mu \neq 3$$

فرض $H_0: \mu=3$ بیان می‌کند که تأثیر عملکرد دهیاری‌ها در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، عمرانی و کالبدی و زیست‌محیطی در محدوده مورد مطالعه در حد متوسط بوده است و فرض $H_1: \mu \neq 3$ بیان می‌کند که تأثیر عملکرد دهیاری‌ها در ابعاد

برای ارزیابی نهایی گزینه‌ها داده شود (Saparauskas & et al, 2011, 200):

$$Q_i = 0.5Q_i^{(1)} + 0.5Q_i^{(2)}$$

$$= \lambda \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j + (1-\lambda) \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j}, \quad \lambda = 0, \dots, 1$$

مقادیر بهینه λ می‌تواند با گسترش تابع زیر محاسبه شود:

$$\lambda = \frac{\sigma^2(Q_i^{(2)})}{\sigma^2(Q_i^{(1)}) + \sigma^2(Q_i^{(2)})}$$

واریانس‌های $Q^2(Q_i^{(1)})$ و $Q^2(Q_i^{(2)})$ از طریق توابع زیر محاسبه می‌شود:

$$\sigma^2(Q_i^{(1)}) = \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j^2 \sigma^2(\bar{x}_{ij})$$

$$\sigma^2(Q_i^{(2)}) = \sum_{j=1}^n \left[\frac{\prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j} \times w_j}{(\bar{x}_{ij})^{w_j} (\bar{x}_{ij})^{(1-w_j)}} \right]^2 \sigma^2(x_{ij})$$

برآورد واریانس مقادیر معیارهای نرمالیزه شده اولیه از طریق فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$\sigma^2(\bar{x}_{ij}) = (0.05\bar{x}_{ij})^2$$

همچنین در مرحله دوم مدل که به بررسی به نرمالیزه کرده داده‌ها پرداخته شده از مدل بی‌مقیاس شده خطی استفاده شده است. این روش دارای توابع گوناگونی است که استفاده از آنها بستگی به جهت شاخص‌ها دارد؛ به عبارت دیگر در این روش امکان استفاده شاخص‌های همسو (مثبت) و غیرهمسو (منفی) با توجه به هدف مسئله به طور همزمان وجود دارد. اگر همه شاخص‌های ماتریس تصمیم‌گیری همسو باشند؛ آنگاه هر یک از درایه‌های ماتریس را بر ماکسیمم مقدار موجود در ستون r_{ij} تقسیم می‌کنیم.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\text{Max}(x_{ij})}$$

اگر یک شاخص غیر همسو باشد از تابع ۲-۵ استفاده می‌شود:

$$r_{ij} = \frac{\text{Min}(x_{ij})}{x_{ij}}$$

فرضی (میانگین فرضی=۳) می‌باشد، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت عملکرد دهیاری‌ها تأثیر زیادی بر حفظ و بهبود وضعیت کالبدی و عمرانی، بهبود وضعیت زیست‌محیطی، افزایش فعالیت‌های اقتصادی در روستا و بهبود شاخص‌های اجتماعی در روستا داشته است.

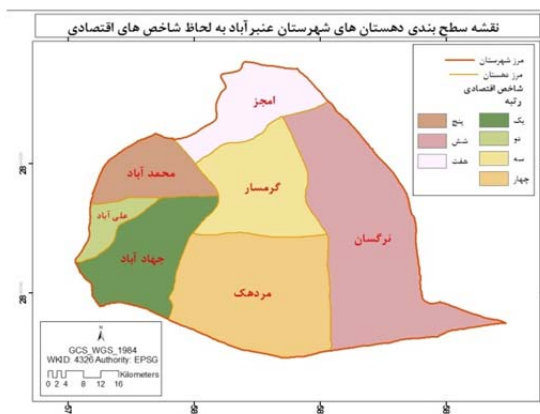
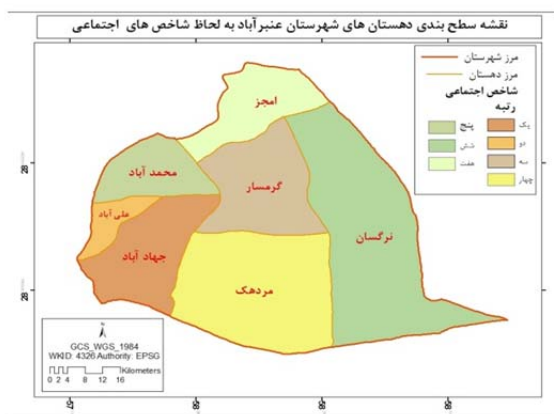
اقتصادی، اجتماعی، عمرانی و کالبدی و زیست‌محیطی در محدوده مورد مطالعه در حد متوسط نبوده است بلکه بیشتر یا کمتر از حد متوسط بوده است. با توجه به نتایج نشان داده شده در جدول ۱ از آنجایی که $p\text{-value} < 0.05$ بوده و میانگین نمونه نیز بیشتر از میانگین

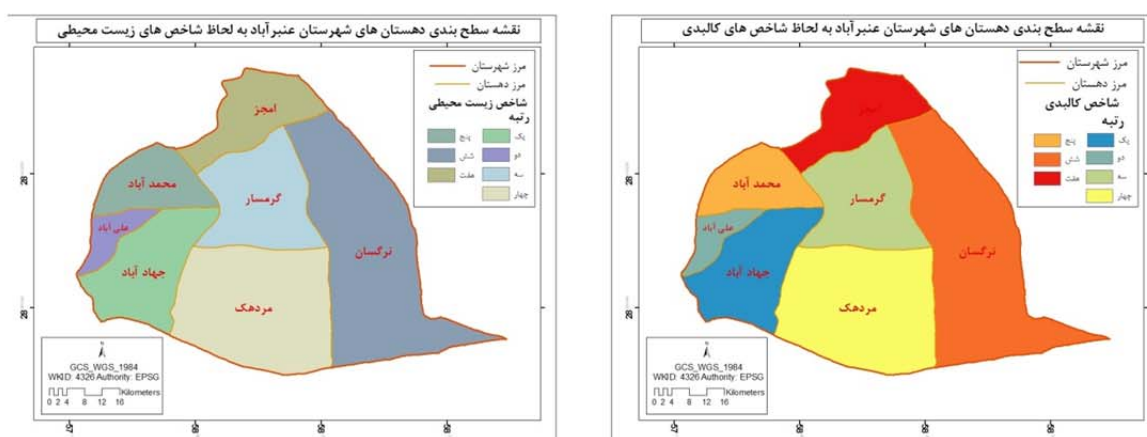
جدول ۱. نتایج آزمون t یک نمونه‌ای مربوط به نظر روستاییان در تأثیر عملکرد دهیاری‌ها در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، عمرانی و کالبدی و زیست‌محیطی

تأثیر حد متوسط (= میانگین فرضی)			میانگین نظرات	متغیرها
نتیجه	p-value	(اختلاف میانگین از میانگین فرضی)		
تأثیر بیشتر از حد متوسط	۰/۰۰۰	۰/۲۵۴	۳/۲۵	بهبود شاخص‌های کالبدی و خدمات موجود در روستا
تأثیر بیشتر از حد متوسط	۰/۰۰۰	۰/۵۴۷	۳/۵۴	حفظ و بهبود وضعیت زیست‌محیطی
تأثیر بیشتر از حد متوسط	۰/۰۰۰	۰/۹۴۸	۳/۹۴	افزایش فعالیت‌های متنوع اقتصادی
تأثیر بیشتر از حد متوسط	۰/۰۰۰	۰/۴۶۰	۳/۴۶	بهبود شاخص‌های اجتماعی

است. همچنین روستاهای دهستان امجز از حیث عملکرد مدیریت نوین روستایی در حوزه چهار شاخص مطالعه شده، در رتبه آخر قرار گرفته است.

بنا به نتایج نهایی سطح بندی دهستان‌های شهرستان عنبرآباد بر حسب شاخص‌های چهارگانه ارزیابی مدیریت روستایی مشخص گردید (شکل ۲) که دهستان جهاد آباد بر حسب شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و کالبدی در رتبه اول قرار داشته

شکل ۲. نقشه‌های سطح بندی دهستان‌های شهرستان عنبرآباد بر حسب شاخص‌های چهارگانه ارزیابی مدیریت روستایی

بررسی عملکرد دهیاری‌ها در غالب زمینه دو گروه از شاخص‌های عمومی و اختصاصی خلاصه می‌شود. هدف از این پژوهش نیز پاسخ‌گویی به این سؤالات بوده است. عملکرد دهیاری‌ها چه تأثیری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی روستاهای شهرستان عنبرآباد داشته است؟

پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات مشخص گردید که بر اساس دیدگاه افراد پیرامون تأثیر عملکرد دهیاری‌ها در خصوص بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی روستا می‌توان نتیجه گرفت تأثیر عملکرد دهیاری‌ها بر بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی روستا زیاد بوده است.

همچنین نتایج مدل (WASPAS) نشان داد دهیاری جهادآباد، علی‌آباد، گرمسار و مردهک به ترتیب رتبه اول تا چهارم را به لحاظ اولویت‌بندی دهیاری‌هایی که بهترین عملکرد را در بین دهیاری‌های شهرستان عنبرآباد دارا می‌باشند. این در حالی است که دهیاری‌های محمدآباد، نرگسان و امجز رتبه پنجم تا هفتم را کسب کردند که نشان از عدم رضایت مردم از این سه دهیاری می‌باشد.

در این تحقیق به بررسی نقش دهیاری‌ها در توسعه روستایی پرداخته که نتیجه آن در ارتباط با توسعه روستایی تا حدود زیادی همانند یافته‌های پژوهش فال سلیمان و همکاران ۱۳۹۱ عملکرد دهیاران را مطلوب رضایت‌بخش ارزیابی کرده است. البته در چهار شاخص (کالبدی و عمرانی، زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی) ضعف‌هایی در عملکرد دهیاری‌ها مشهود است که یکی از دلایل اصلی آن عدم همکاری مردم مسئولین با دهیاری و کمبود بودجه و اعتبار است.

جدول ۲ نتایج رتبه‌بندی دهستان‌های شهرستان عنبرآباد بر اساس شاخص‌های کالبدی و عمرانی، زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی با استفاده از مدل waspas را نشان می‌دهد که بر اساس نتایج حاصل شده دهیاری جهادآباد، علی‌آباد، اولویت‌بندی عملکرد دهیاری‌هایی در بین دهیاری‌های شهرستان عنبرآباد دارا می‌باشند و دهیاری‌های محمدآباد، نرگسان و امجز رتبه پنجم تا هفتم را کسب کردند که نشان از عدم رضایت مردم از این سه دهیاری می‌باشد.

جدول ۲. محاسبه مقدار λ و Q_i برای رتبه‌بندی دهستان‌ها

دهستان	شاخص	λ	Q_i	رتبه‌بندی
گرمسار		۰/۹۶۷	۲/۳۶۰	۳
امجز		۰/۹۸۸	۱/۴۷۷	۷
جهادآباد		۰/۹۵۳	۲/۹۰۷	۱
علی‌آباد		۰/۹۶۳	۲/۵۱۰	۲
محمدآباد		۰/۹۷۹	۱/۸۷۰	۵
مردهک		۰/۹۶۹	۲/۲۷۰	۴
نرگسان		۰/۹۸۲	۱/۷۵۲	۶

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که عنوان گردید، ایجاد دهیاری‌ها تسهیلات و امکانات زیادی را برای روستائیان فراهم آورده است؛ ولی از آنجاکه دهیاری نهادی نوپاست و از ایجاد آن بیش از دو دهه نمی‌گذرد، موفقیت و یا عدم موفقیت این نهاد تا حدود زیادی بستگی به وجود یا عدم وجود پیش‌زمینه‌ها و ساختارهای مناسب اداری و تشکیلاتی دارد.

منابع

بدری، سیدعلی (۱۳۸۸)، نقش روابط تعاملی شوراهای اسلامی روستایی، دهیاران و مردم در توسعه پایدار روستایی، ماهنامه پژوهشی، آموزشی و ترویجی دهیاری‌ها، شماره ۲۱، صص ۱۱۴-۹۳

بوزرجمهری، خدیجه، سربرقی مقدم، تکتم، قاسمی، مریم (۱۳۹۵)، ارزیابی عملکرد دهیاران در فرآیند توسعه پایدار روستایی از دیدگاه روستائیان. مورد مطالعه: بخش طریقه شهرستان بینالود، مجله آمایش جغرافیایی فضا، فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه گلستان، سال ششم: بهار ۱۳۹۵، صص ۱۳۶-۱۱۹

تشکری، احمد (۱۳۸۱)، رهبری در آینه تاریخ، انتشارات روزگار، تهران.

پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمد امیر، (۱۳۸۳)، نظریه‌های توسعه روستایی تهران: انتشارات سمت.

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، سجاسی، سعید و عینالی، جمشید (۱۳۹۰)، نگرشی نو به مدیریت روستایی با تاکید بر نهادهای تاثیرگذار، فصل نامه علمی پژوهشی روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲، صص ۳۰-۱

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۲)، دهیاری‌ها و مدیریت توسعه پایدار، نشریه دهیاری‌ها، سال اول، شماره ۲، صص ۴-۱۵

سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور (۱۳۸۸). نظامنامه جامع ارزیابی دهیاری‌های کشور، معاونت امور دهیاریها، تهران

طالب، مهدی و عنبری، موسی (۱۳۷۵)؛ جامعه شناسی روستایی با تاکید بر ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی، انتشارات دانشگاه تهران.

عملکرد دهیاری‌ها (مطالعه موردی روستاهای استان قزوین)، پژوهش‌های روستایی، سال ۳، شماره ۱، صص ۶۱-۹۱

کوشیار، گلرخ (۱۳۸۲)، شاخص‌های توسعه پایدار، مجله مدیریت، شماره ۷۷، صص ۷۲-۳۷

کوچکیان فرد، حسین (۱۳۸۶)، چالش‌های فراوری روابط شورای اسلامی روستا و دهیاری، ماهنامه پژوهشی، آموزشی و ترویجی دهیاری‌ها، شماره ۲۱، صص ۲۱-۱۴

کهن، گوئل (۱۳۷۶)، شاخص شناسی در توسعه پایدار، نشر موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران.

مولانا، حمید (۱۳۸۱)؛ گذر از نوگرایی ارتباطات و دگرگونی جامعه، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.

در باب مدیریت روستایی که بر عهده شورا و دهیار گذاشته شده است، ذکر نکاتی چند ضروری به نظر می‌رسد، از جمله اینکه دهیاری به‌عنوان نهادی عمومی و غیردولتی تأسیس شده است که در زمینه مدیریت عمومی روستا مسئولیت مهمی بر عهده دارد و آن هماهنگی و اجرای کلیه فرامین شورا و وظایف محوله به دهیار است. در صورتی که دهیاری و دهیار از نظر مردم نهادی دولتی و وابسته به دولت محسوب می‌شود که همچون کارمند دولت در روستا فعالیت می‌کند و مردم روستا دهیار را بیشتر نماینده دولت می‌دانند تا نماینده خود و این خلاف نظر بنیان‌گذاران و طراحان دهیاری در زمینه مدیریت روستایی غیردولتی است.

همچنین دهیار و دهیاری با مشکل بزرگ تأمین منابع مالی روبروست که در درازمدت می‌تواند باعث تضعیف دهیار و شورا شود؛ چراکه منبع مالی مطمئنی برای ادامه حیات دهیاری پیش‌بینی نشده و این خود قدرت مانور دهیار و شورا را کاهش می‌دهد و آن‌ها را به‌طور دائم به یک قدرت بیرونی وابسته می‌کند. روستائیان نیز به علت فقر و تنگدستی توانایی لازم برای تأمین بودجه دهیاری را ندارند.

نکته دیگر که ذکر آن ضروری است، دخالت سازمان‌های دخیل در امر مدیریت روستایی است که به علت سابقه خود در سازمان‌دهی روستاها، برای خود سهمی از مدیریت ده را خواستارند و در صورت عدم تأمین خواسته‌های آن‌ها در کار دهیار و شورا خلل ایجاد می‌کنند. عمده‌ترین مسائل و مشکلات دهیاری‌ها را می‌توان در چند مورد خلاصه کرد:

کمبود اعتبارات و منابع مالی برای اجرای طرح‌های مختلف در روستا؛

تعدد وظایف و مسئولیت‌های دهیار و در مقابل نبود امکانات مالی و اجرایی لازم برای انجام مسئولیت‌ها؛

عدم پیش‌بینی دقیق و عملیاتی منابع تأمین اعتبارات دهیاری؛

عدم مشارکت و همکاری مردم در تأمین اعتبارات و اجرای طرح‌های عمرانی؛

بی‌توجهی نهادهای رسمی و دولتی به مسائل و مشکلات روستا و روستایی؛

عدم توجه مردم روستا به دستورات و فرامین دهیار و شورا و وجود نوعی بی‌اعتمادی در میان مردم؛

برخوردار نبودن دهیاران از آموزش‌های شغلی مناسب.

- وزارت کشور (۱۳۷۷)، مجموعه قوانین قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا.
- Bridgman, P. W. (1922), *Dimensional Analysis*. New Haven, CT, U.S.A.: Yale University Press.
- Fishburn, P.C. (1967), *Additive Utilities with Incomplete Product Set: Applications to Priorities and Assignments*. Operations Research Society of America (ORSA), Baltimore, MD, U.S.A.
- Kerr, Kenneth (1994). *Repercussion de la reforme de securite sociale sur le monde rural seminaries de gulf*, universite de gulf.
- Saparauskas, J., Zavadskas, E. K., Turskis, Z. (2011), *Selection of Facade's Alternatives of Commercial and Public Buildings Based on MultipleCriteria*, *International Journal of Strategic Property Management*, 15(2), pp. 189–203.
- Weitz-shapiro, R. (2007), *The Local Government Performance and satisfaction with Democracy in*.
- Whyte, wo (1980). *The social Life of small urban spaces*, the conservstion foundation press, Washington.
- Zavadskas, E. K., Turskis, Z., Antucheviciene, J., Zakarevicius, A. (2012), *Optimization of Weighted Aggregated Sum Product Assessment*, *Electronics and Electrical Engineering*, (22), pp. 3–6.